

Պարույր Սևակ

Անլռելի գանգակատուն

8

ՂՈՂԱՆՁ ԵՂԵՌՆԱԿԱՆ

Խանգարե՞լ, ինչի՞ համար...

Գարուն էր: Չեկած ամառ՝

Փուլ եկավ երկնականար,

Ձյուն մաղեց մեր բաց գլխին,

Ձյուն մաղեց՝ կրակի՛ պես...

-Գարուն ա, ձուն ա արել...

Գետերը մեր երերման

Հոսեցին՝ երակի՛ պես...

Արունը ջուր ա դառել...

Ձորերը շիրիմ դարձան,

Վիհերը՝ գերեզմանոց.

-Ձորը մեր տունն ա տարել...

Ամեն քար՝ լուռ մահարձան,

Ամեն տուն՝ վառման հնոց.

-Բնավեր հավք ենք դառել...

Ինչքան բառ՝ ո՛ղջը մրմունջ,

Ինչքան երգ՝ ո՛ղջը լալով,

-Չույուն էր, զույուն, լառ'...
Թրի դեն, սրի, հրի՝
Լոկ մանգաղ, լոկ բահ ու մաճ.
-Տնավե՛ր-բնավե՛ր լաճ...
Մեր հողը, մեր հայրենին,
Մեր երկիրն ամայացավ.
-Մն՛ հագիր, սևսիրտ մարե...
Հինավուրց տոհմիկ մի ազգ
Չմեռա՛վ, այլ...մահացա՛վ.
-Գարուն ա, ձուն ա արել...
Գարուն էր: Ամառ եկավ,
Ձագ հանեց ձորում կաքավ,
Իսկ հայը գրկվեց ձագից,
Իր պոռթկան թոնրի տաքից,
Իր մորից, հորից, յարից,
Իր բնից ու աշխարհից.
-Գարուն ա, ձուն ա արել...
...Ա՛խ, ինչպե՞ս, ո՞նց մոռանալ
Արհավիրքն այն օրերի.
-Աշխարքում ով մոռանա՛
Չուխտ աչքով թող քոռանա...
Գառնարած - հովիվ - նախորդ
Ետ չեկան սար-ձորերից...
Կեսօրին էլ ո՞վ երգեր.
-Սարերը հով չեն անում,
Իմ դարդին դարման անում...
Հնձվորը արտում մորթվեց
Իր ձեռքի սուր մանգաղով...
Խեղճ հարսը էլ ո՞նց երգեր.
-Քաղվորին հաց են բերում,

Բերանը բաց եմ բերում,
Ձկնորսը Վանա ծովում
Չփրկվեց ճարպիկ լողով...
Աղջիկը գո՛ւր էր կանչում.
-Իմ ծամթել տամ լողվորչուն...
Երկրի մեջ մարդ չմնաց՝
Մարդ թաղեր մարդու նման...
Ա՛խ, մնար մե՛կը գոնե
Ու կանչեր.
-Դէլե յամա՛ն...
Ա՛խ, ինչպե՛ս, ո՞նց մոռանալ
Արհավիրքն այն օրերի.
-Աշխարքում ով մոռանա՛
Ջուխտ աչքով թող քոռանա...
...Ջահերը վառ մնացին
Ժամերգվող եկեղեցում,
Ժամհարին կախ տվեցին
Պարանից գանգակատան...
Ջաղացից աղուն բերող
Ալրոտված խեղճ գյուղացուն
Իր սայլը դագաղ դարձավ,
Ալյուրը՝ արնոտ պատան...
Մայրն ընկավ՝ ծիծը թողած
Իր թմբլիկ մանկան բերնում.
Ծծի տեղ ցից խրելով՝
Խեղդեցին սինուճարին...
Տատն ընկավ՝ ձեռքը մեկնած
Կշկշան հավի թառին.
Իր հիվանդ թոռան համար
Խորոտիկ ճուտ էր բռնում...

Կալի մեջ պապիկն ընկավ,
Իր ոսկե թեղն էր էրնում,
Որպեսզի տուրքը թուրքին
Օր առաջ շուտ վճարի...
Ով ծաղիկ հաց էր թխում՝
Խորովվեց թոնրի ծխում...
Ով հասել ուխտատեղի,
Վառել էր մոմը դեղին,
Մոմի դեմ իջել էր ծունր
Ու հայցում էր աստրծուն,
Որ բաշխի մի լաճ տղա,-
Իր արյամբ մոմը մարեց՝
Չավարտած «Տե՛ր, քեզ մեղա՛»-ն...
-Գարուն ա, ձուն ա արել...
...Խոցեցին ու ջնջեցին,
Հատեցին հաստ ու բարակ,
Հոշեցին ու տանջեցին,
Փշրեցին, տվին կրակ.
Վաթեցին արյուն-արցունք,
Ներկեցին ձոր ու բարձունք,
Քանդեցին երկինք մի լուրթ,
Մորթեցին մի ժողովուրդ,
Հացառատ մի ողջ աշխարհ
Սարքեցին փշրանք-նշխար,
Սո՛ւրբ նշխար՝ շա՛ն բերանում,-
Ուզեցին մի հայ թողնել,
Եվ այն էլ... թանգարանում...
-Գարուն ա, ձուն ա արել...

ՂՈՂԱՆՁ ԱՔՍՈՐԻ

Իգո՛ւր աստծուն պաղատեցին...

Ալա՛ն-թալա՛ն,

Կեն յաթաղան...

Ուն որ պետք էր՝ փողոտեցին,

Գազանաբար ճղոտեցին,

Խողխողեցին սրածելով.

Քարափներից ջուրն ածելով՝

Դիակներով խեղդվողների

Ծանրացրին հոսք ու հոսանք,

Չհարցնելով մանուկ ու ծեր:

Եվ ո՞վ կոծեր,

Կուրծքը ծեծեր.

-Էս ի՛նչ քյաֆուր դարի հասանք...

Իգո՛ւր աստծուն աղաչեցին...

Թե բյուրերով հայ խաչեցին,

Հագարավոր այր ու կանանց

Անդող ձեռքով տեղահանած՝

Քշեցին... ո՞ւր.

Դեպի Դեր-Ջոր:

Մերկ ու բոբիկ, խեղճ ու անգոր՝

Անցան նրանք ավազներով արաբական անապատի,

Մի շիրմուղի, ուր ամեն քայլ դիակներով ուղենշվեց,

Եվ նորացավ նո՛ր Գողգոթան՝

Ահագնացած տասնապատի՛կ...

Մեր փրկության աղաղակներն անցան իգուր,

Իգո՛ւր հնչեց ողջ աշխարհով մի ահագանգ,

Որ լոկ դարձավ, վերջիվերջո, թառանչ մի սուր.

...Էս ի՛նչ քյաֆուր դարի հասանք...

...15 թիվ: Ապրիլի 10...

Ապրիլական արբշիռ բույրեր,

Գարնանային ծաղկածլում,
Կանաչների շքահանդես,-
Եվ... ծաղկաբույր գիշերվա մեջ
Հեռուներից մոտենալով
Գաղտագողի-ծածուկ-անտես՝
Խորշակը նույն,
Որ շատ շուտով պիտի տաներ միլիոն հայեր,
Խորշակը նույն անցավ նաև
Պոլսո քուն՝ հայ թաղերով՝
Իր հրեղեն ոտների տակ
Խաշխշելով ու թաղելով
Վերջին հույսի շունչը մեր տաք...
Ահե՛ղ գիշեր,
Որ բորբ ներկվեց ո՛չ արևով,
Այլ մեր արյա՛մբ,
Ու կողոպտեց խորանները հայ կաճառի,
Խորանները հայ դպրության սուրբ տաճարի.
Բոլոր ճյուղերը կտրատեց
Հայ հանճարի
Ծաղկուն ծառի,
Ու մատյանից հայ մեղեդու
Ամենավա՛ռ էջը հատեց...
Եվ անուննե՛ր, որոնք երեկ
Հնչում էին փաղաքշական մասնիկներով
Մերձավորի ու մտերիմ բարեկամի սիրող շրթից,
Ու հիրավի հպարտության տրոփ պոկում
Մի բովանդակ ժողովրդի լեցուն սրտից,-
Թե կյանք էին՝ հիմա հանկարծ դարձան անգո՛՝
Մի գիշերում, բարբարոսի կանք ու ջանքով
Ու մղումով անզսպելի

Փոխարկվեցին առասպելի.
Ապրող մարդուց հանկարծ դարձան
Մի մտովին կերվտած արձան...
Ա՛խ, Բերայի Բանկալթի թաղ...
Ա՛խ, Ղալաթիոն եռատաճար եկեղեցի...
Քո դարավոր գմբեթի տակ
Իրիկնային ժամերգության սուրբ պահերին
Պատարագիչ Կոմիտասին չէ՞ որ երեկ
Լսում էին հիացնունքով Չոհրապ... Սևակ...
Քանքարայից հագար գլուխ՝
Փոքր ու ավագ,
Միահավաք
Հակվում էին հայ մեղեդու սրբության դեմ
Ու հղանում նոր մեղեդիք՝
Հնչյուններո՛վ, խոսքո՛վ, գրչո՛վ,
Արձանակերտ նրբին մրճո՛վ,
Երանգների պնակի՛ մեջ.
Հետո, մեկտեղ ակընթացով
Բանկալթիի այնքա՛ն ծանոթ
Ու սիրելի տնակի մեջ՝
Խնդրում էին Վարդապետին՝
Երգել Կոունկ կամ Խնկի ծառ,
Երգել Չինար ես...
-Չինար ես՝ կեռանալ մի...
Սակայն ինպե՞ս չկեռանաս,
Երբ կացինն է բունըդ տաշում,
Երբ սղոցն է ճյուղքըդ մաշում,-
Դե՛, արի և
...Կեռանա՛լ մի:
Ի՞նչ.

-Մեր դռներն հեռանա՞լ մի...

Ա՛խ, ո՛ր շունը կհեռանար:

Իսկ եթե շուն, գայլ ու գագան

Կամ անխնա սրի քաշում,

Կամ արսոր են բռնի քշում

Ամբողջ մի ազգ՝ սասա՛ն-սասա՛ն,-

Գե՛, արի և

...Հեռանա՞լ մի:

Ինչպե՞ս,

-Աստվա՛ծըդ կսիրես...

Բայց ո՞ր է, ա՛խ, ո՞ր է աստված,

Եթե կույր ու խուլ է աստված,

Եթե «Գթա»-ն գուր է ասված,

Նման աստծուն ինչպե՞ս սիրես...

Ի՞նչ:

-Հեռու ես՝ մոռանա՞լ մի...

Ո՞նց մոռանալ: Ե՛կ մոռացիր,

Որ ապրիլյան այն ահավոր

Ու ոճրապարտ լուսաբացին

Բարբարոսի խուժողուժ ձեռքեր

Սուրբ խորաններ կողոպտեցին՝

Խորանները հայ կաճառի,

Հայ դպրության սուրբ տաճարի,

Հայ հանճարի

Ծաղկուն ծառի

Բոլոր ոստերն անգթորեն կտրատվեցին,

Սուրբ մատյանից հայ մեղեդու,

Բոլոր էջերն ամենավառ

Դարձան մոլի հողմին ավար,

Մի գիշերում պոկոտվեցին ու գատվեցին,-

Շեկ արքորի սև փակուղուց չազատվեցին
Ո՛չ մի հանճար,
Ո՛չ մի տաղանդ,
Ո՛չ մի քանքար՝
Ով որ Պոլսում եղեռնական այդ գարնան կար...
Մարդիկ, որոնք կամքով վերին
Անցնում էին և պիտի որ անցնեին դեռ
Իրենց ճամփան անմահության ու սխրանքի,
Բոլորը մեկ՝
Հիմա արդեն կտրում էին ուղին մահվան,
Ճանապարհը արքորանքի...
Մի-մի քուրմեր՝
Լեցուն բանիվ ու մեղեղով մեհենական
Հիմա պիտի ըմբռնվեին
Թույնն ու լեղին գեհենական...
Դե՛, բերա՛ն բեր, որ չթքի,
Եվ քարե սիրտ, որ չճաքի:
Ու ձգվում էր ճանապարհը արքորանքի:
Ձգվում էր նա հայ բրգացած դիակների ստորոտով,
Միջահատված մանուկների թաղում հայցող բլրի մոտով...
Մարտիրոսված հայ մայրերի կոնքերը սուրբ
Ուզում էին ամոթն իրենց փռշով ծածկել,
Դեղին փռշով,
Ո՛չ թե փեշով,
Որ և չկար,
Ինչպես չկար ո՛չ սրբություն,
Ո՛չ էլ աստված...
Լլկանքի մեջ նահատակված անմեղ կույսեր,
Ու լույս հարսեր,
Չանում էին լանջերն իրենց ծածկել հողով անապատի,

Դեղին հողո՛վ,
Ո՛չ թե քողով,
Որ և չկար,
Ինչպես չկար ո՛չ սրբություն,
Ո՛չ էլ աստված...
Դե՛, շրթո՛ւնք բեր, որ չանիծի,
Դե՛, բեր բռո՛ւնցք, պրկված կռո՛ւփ,
Որ չդառնա քինահարույց կրքի խոյանք
Ու մխրճվի երկնքի մեջ՝
Իբրև նզո՞վք,
Ո՛չ, ի՛նչ նզովք.
Իբրև աստծու և երկնքի լիրբ հասցեին
Մի առնական թունդ հայհոյանք...
Իսկ արքորի ճանապարհը վախճան չուներ:
Ավերակված հայ շեներից,
Իբրև նշան կենդանության,
Ահագարհուր ոռնում էին անբուն շներ՝
Հիմարաբար չընթռնելով,
Որ այսուհետ
Շունը մարդուց ավելի է գերադասված
Նրա՛նց կողմից,
Որ կոչվում են մարդ ու աստված...
Բեկված սնե՛ր,
Այրված շենե՛ր
Եվ մարդկանցից գերադասված անտուն շներ՛ր,
Որ երեկվա իրենց տիրոջ
Լուռ դիակն են նախ հոտոտում,
Ոռնում՝ կարծես այրվող ցավից,
Ոռնո՛ւմ, վնզո՛ւմ,
Մե՛կ օր, երկո՛ւ,

Հետո՝ մղված ծանր սովից՝
Երեկ իրենց կերակրող ձեռն են ուտում,
Գոմնալով իրենց տիրոջ դին հռչոտում...
...Ճանապարհն այս դժոխսային
Կարող էր և անվերջ տևել,
Բայց սարսափի օրն է մթնում,
Եվ քարվանը արդա՛ր-արդա՛ր,
Եվ քարվանը մահապարտյալ
Չանկրրի բանտն է մտնում:
Բանտ թուրքակա՛ն
Եվ պատրաստված... հայի՛ համար.
Քստմնելի լկանքների՛,
Անպատվությա՛ն,
Ոչ թե արդեն երազելի մահի՛ համար,-
Մի բախտ դժխեն,
Մի անողորմ ճակատագիր՝
Հինա արդեն ո՛չ անմարմին, ո՛չ էլ անգո,
Այլ գնդանի դռան առաջ պահակացած
Թուրք ասկյարի արյունկգակ կերպարանքով...
Եվ այդ պահին.
-Տե՛ր, ողորմեա՛...
Առավել, քան երբևիցե,
Եվ ավելի, քան այլուրեք,
Այնքա՛ն տեղին, ժամանակի՛ն,
Ա՛խ, Վարդապե՛տ, գութ է հայցում
Տխրալալուկ ամբողջ մի ազգ
Քո սևասուգ սուրբ բերանով.
-Տե՛ր, ողորմեա՛...
Եվ գնդանում նեղ ու անձուկ
Պղպրջում է մի լայն փղձուկ,

Մի տաք փղձուկ տղամարդկա՛նց,
Որ եղեգան իրենց փողով
Թունդ են հանել սիրտը դողով.
Որ սրտատուչ իրենց տողով
Ու երգերով իրենց թովիչ՝
Գարնա՛ն նման լուկ վրդովիչ,
Ծայր են տվել շիթ արցունքի՝
Ո՛չ թե ցավի կամ տրտմության,
Այլ հուզառատ հիացմունքի՛...
-Յաղագրս հարց, եղբարց, մերոց,
Որք են տարեալ ի գերութիւն,
-Տէ՛ր, ողորմեա՛...
Իսկ հայրերը արդեն չկա՛ն,
Եղբայրներին թուր ու ձգան,
Վերջ են տվել սար ու ձորում,
Ուր ջրի պես ու ջրի հետ
Տաք արյունն է նրանց ծորում...
-Շիջո՛ գիտր վատ հնոցի,
Փրկեա՛ գնեգ, ամենագո՛ւթ...
Բայց աղոթքից այդ ի՛նչ օգուտ,
Թե հնոցի
Ահեղ բոցին
Կուլ է տրված հայոց աշխարհին,
Ա՛զգը հայոց՝ ցախի պես խառն...
-Հայցենք ի քեն արտասուելով
Եվ պաղատիմք գայս ասելով.
-Տէ՛ր, ողորմեա՛...
Ի՞նչ էր պահում վաղը նրանց՝
Հանճարավոր այս մեծ արանց,
Ի՞նչ մի վախճան բարբարոսի.

Անշուշտ՝ գոհի՛, ո՛չ հերոսի...
-Ընկալ գմեր աղաչանքս,
Լո՛ւր, գթառա՛տ, և ողորմեա՛...
Ա՛խ, թե լսեր ու գթառատ եթե լիներ՝
Գագանադեմ այս խուժանին նա կգինե՞ր
Ու շա՞ղ կտար դաշտ ու սարին՝
Ակնից - Արճեշ,
Վանից - Կարին...
-Ցո՛յց մեզ գքո ողորմութիւն,
Տուր աշխարհիս խաղաղութիւ՛ն...
Խաղաղությո՛ւն...
Եթե այսպես գնար քիչ է՛լ,
Մեկ էլ տեսար՝ խաղաղությունն իրո՛ք իջել,
Վեր է ածել շեն աշխարհը մի շիրմատան,
Ուր այլևքս չեն էլ ճարվի ապրող մարդիկ,
Որ բյուրավոր հանգչողներին երանի տան...
-Տէ՛ր, ողորմեա՛...
Ո՛չ, Վարդապետ, ո՛չ, չողորմա՛ց,
Իսկ քեզ պատժեց պատժով մի նոր՝
Չառավ հոգիդ,
Ինչպես առավ նրանց հոգին,
Որոնք մյուս օր՝
Շիկադեղին անապատի ավազի պես ծարա՛վ-ծարա՛վ,
Աստվածային աչքերում՝ սով,
Չսնվելով նույնիսկ հույսով,
Անգամ թրից կամ գնդակից շխոցվեցին,
Այլ պարզապես... այլ պարզապես... քարկոծվեցին...
...Ի՞նչ էր արդյոք այն պատճառը,
Որ քեզ գատեց
Եվ անջատեց

Քո բախտակից ու սրտամոտ ընկերների դժխեմ բախտից՝
Քարկոծվողի սուղ դրախտից
Քեզ նետելով մի լայն դժոխք,
Ուր ո՛չ մահ կար,
Ո՛չ կյանքի շողք:
Ա՛խ, նրանցից ինչի՞ համար քեզ գատեցին,
Քեզ - այդքա՛ն ուշ - ինչի՞ համար ազատեցին:
Եթե դա՛ էր ազատելը...

ՂՈՂԱՆՁ ՄԹԱԳՆՈՒՄԻ

Ա՛խ, եթե դա էր...
Գթառատ Տերը
Թո՛ղ որ ազատի իր ազատելուց...
Ինչ է դաշնամուր և ինչ է ստեղ՝
Մոռացա՛ն նրա ճարտար մատերը...
Ինքը Բանկալթու իր տան մեջ, այստե՛ղ,
Եվ Չանկըրըի բանտի պատերը
Արդեն նրանից շատ-շատ են հեռու,
Բայց ուղեղի մեջ... բայց ուղեղի մեջ,
Կարծես թե կպած նրա թաղանթից՝
Մթան մի քուլա եռո՛ւմ էր - եռո՛ւմ,
Մերթ իբրև ինչ-որ անմարմին գեռուն,
Մերթ իբրև ջրի խաշող գոլորշի,-
Պտույտ էր տալիս ծանր ու բոլորշի,
Պտույտ էր տալիս
Ու պոկ չէր գալիս...
Երբ անցնում էր նա Բանկալթու մայթով՝
Մի ձայն էր հնչում
Հաճախ ականջում.

Թվում էր՝ ձայնեց իր Սիամանթոն,
Թվում էր՝ իրեն Դանիելն է կանչում...
Իրիկնանալիս իր տան սրահում
Թվում էր՝ տեսավ գենք ու զրահում
Այն վարագաղեն տաճիկ ասկյարին,
Որ ձեռքը տարավ շիկացող քարին,
Ո՛ր... ճշում էր նա,
Ճշում սոսկալի
Եվ իսկույն վառում մոմեր ու կանթեղ:
Վառում էր, նըստում: Ու մեկ էլ հանկարծ
Աչքերն էր շրջում այստեղից-այնտեղ.
Արյո՛ւն էր թվում բոցը կանթեղի...
Ու փշում էր նա մոմեր ու կանթեղ...
Վեր-վեր էր թռչում հաճախ անտեղի,
Ավելի հաճախ... լինում էր այնտե՛ղ,
Լինում էր... այնտեղ՝ իր Հայաստանում՝
Կարինում, Մուշում, Վանա ոստանում...
Ինքը՝ Պոլսո՛ւ մեջ,
Իսկ մի՛տքը՝ այնտե՛ղ...
...Ասում են՝
Այնտեղ՝
Հայաստան կոչված անհայ աշխարհում,
Կուժկոտրուկները, որոնց մոմագույն ծաղկաթերթերից
Փռվում էր չորս կողմ գինու թանձր բույր,
Հիմա
(Եվ ընդմիջտ)
Կարմիր են հագել
Ու գինու բույրը փոխարկել արյան մի ծանրը հոտի,
Որ գրգռում է քոչվոր քրդերի նախրի պնչերը:
Իսկ գեղեցկապաշտ բաղեղը կանաչ,

Որ չի ախորժում տգեղություններ,
Լուռ մագլցում է քարափներն ի վեր,
Որ իր սեփական կանաչ թևերով
Արյամբ ողողված ժայռերը ծածկի,
Շղարշի քերժեր,
Որոնց դուրս պրծած ցցերից քարե,
Ինչպես ժանիքից,
Թեպետ չուզելով, բայց ծածանվում է պատմաբան քանուց
չայ հարս ու կանանց երբեմնի գունեղ տարագից մի մաս՝
Արևի՞ց արդյոք,
Թե՞ իրենց կրած անլուր սարսափից
Այժմ գունաթափ, այժմ ճերմակած,-
Թեպետ չուզելով, բայց ծածանվում է պատմաբան քանուց,
Իբրև պատվավոր ինքնասպանության սպիտակ դրոշ...
Իսկ այն ծերպերը,
Որտեղ մագլցել չի կարողանում բաղեղը նույնիսկ,
Ու տեղ չի գտնում քարաքոսն անգամ,
Կարմի՛ր ծերպերը՝
Մեկ՝ երկար, մեկ՝ կարճ սյուներով ճերմա՛կ,
Նման վիթխարի քարե բացօթյա մի երգեհոնի
չայոց լեռների ամֆիթատրոնում,-
Իսկ այդ ծերպերը տնքում են խեղճ-խեղճ
Լսողությունից բոլորովի՛ն գուրկ,
Երգ ու նվագից բա՛ն չհասկացող
Բարբարոս քանու պաղ մատների տակ,
Երգեհոնի պես նույն տակտն են տնքում.
-Այս ի՞նչ պատահեց...
Այս ի՞նչ պատահեց...
Իսկ հիմար կկուն,
Որ իր թռչնային անթռիչք խելքով

Չգում է թեպետ, բայց չի հասկանում, թե ի՛նչ պատահեց,
Միամի՛տ կկուն
Ամեն գարնան հետ ընդմիջումներով եթեր կճամփի
Իր հայրենական ազդանշանը հեռագրային.
Կո՛ւ-կո՛ւ-կո՛ւ (լսե՛ք),
Կո՛ւ-կո՛ւ (ի՞նչ եղաք)...
Ա՛խ, իգո՛ւր կկուն կազդանշանի.
Ովքեր մեռել են՝ չեն լսի նրան,
Ովքեր կցրվեն աշխարհի վրա
Մի բուռ գարու պես՝ հավերի առաջ,
Մի կուց արյան պես՝ պղտոր ջրերում,
Թեկուզ և որսան ազդանշանը՝ սրտերո՛վ իրենց,
Բայց չե՞ որ, ավա՛ղ, չե՞ որ կարող են լուկ պատասխանել
Կարոտից մարող սրտի բաբախմամբ,
Կակիծից թացվող թարթումով կոպի,
Չայրույթից ուռչող երակի գարկով,
Սակայն ո՛չ երբեք
Ուրախ ու զվարթ վերադարձողի քայլով կենսաթինդ.
-Դո՛ւ-դո՛ւ (գալի՛ս ենք),
Դը՛ւ-դը՛ւ-դը՛ւ (եկանք)...
-Դե, ե՛կ, Վարդապե՛տ,
Մի՛ խելագարվիր...
...Այնտեղ՝
Երկնաչու Սասնա լեռներում,
Ժայռեր ու ծերպեր մագլցելու մեջ
Ընկուզենիներն անգամ մրցում են իշայծյամի հետ՝
Նրանց ճյուղավոր եղջյուրների պես
Բուսնելով ժայռի մագոտ ճակատին...
Եվ այնտեղ՝
Սասնա սարում ու ձորում՝

Ծառի տերևին,
Փշերի վրա,
Մանանայի պես գազպեն էր ծորում,
Որ շինականը գար ու հավաքեր:
Սակայն...երկնային մանանան փոխվեց
Երկրային ահեղ մի պատուհասով...
Եվ հիմա այնտեղ՝
Հին Ծովասարի քարերի վրա
Գառնարած Դավթի երկաթ տրեխի թողած հետքերում,
Ինչպես խաղալիք - փոքրիկ գուռի մեջ,
Անձրևաջուրն է քնծիծաղ տալիս
Պաղ կիսալուսնի ներում ակնարկող բառերի վրա...
Սասնա վիպական Մարութա վանքում
Ուխտավորի տեղ բուերն են տնքում՝
Այս փուշ աշխարհի բանը խորհելով...
Ընկույզի վրա ընկույզն է փտում.
-Հավաքո՞ղ չկա...
Ոչխարներ վայրի ու վայրենացած
Բարձրիկ սարերից անվախ իջնում ցած,
Հասնում են մինչև Մշո բաց հովիտ.
-Կրակո՞ղ չկա,
Նույնիսկ գո՞ղ չկա...
Խմորի տաշտում ցնկնում է կատուն.
-Նկատո՞ղ չկա...
Եվ տանու կովեր,
Թեպետ մոռացած գոմեր ու մսուր,
Ըստ սովորության
Տանջվում են սաստիկ
Իրենց սափորված-լեփլեցուն կրծից.
-Որ կթո՞ղ չկա,-

Եվ խուլ բառաշուք քարերի շեշտ ափին են քսում.
-Որ խտո՛ւտ չգա...
Արջերն են լիզում Սասնա մանանան
Եվ փորկապ ընկած՝
Թավալ են տալիս հին տաճարների սուրբ խորաններում՝
Իրենց ոռնոցով Ձենով Օհանի տնագն անելով.
Էլ չե՛ն վախենում Սասնա ծոերի ուրվականներից...
-Դե ե՛կ, Վարդապե՛տ,
Եկ ու մի՛ ծովիր...
...Լուսաստղն այնպես պայծառ է շողում Նենրութի վրա,
Ասես աստղը չէ,
Այլ մի պղնձե նոր կլայեկած թաս է հովվական,
Իսկ Կաթըն-Ծիրը
Օտարերկրացուն պարզապես ճերմակ մի ամպ է թվում...
Եվ հայի որդին,
Հրաշքո՛վ փրկված հայի խեղճ որդին
Օտար ճամփորդի իր անձնագրով
Եթե երբևէ ոտքով համբուրի փեշը Սիփանա,
Թերևս պիտի Վահագնի ճամփան
Նո՛յնպես շփոթի ճերմակ ամպի հետ...
- Դե ե՛կ, Վարդապե՛տ,
Ու մի՛ ցնորվիր...
...Իջել է այնտեղ մի ծույլ լուսություն սարդոստայնային,
Որ հորանջում է՝ ականջ դնելով,
Թե ե՞րբ կշտացած գայլերը գոնե պիտի գկրտան.
Ինչքան շլինի՝ ձայն է կենդանի:
Եվ որովհետև գայլը սակավ է հագեցած լինում,
Էլ ի՞նչ է մնում,
Թե ոչ մրափել
Քուն բերող «շարքու» նվագի ներքո,

Երբ բախտը բերի՝
Տարվա մեջ մի օր
Այս բնակագուրկ վիլայեթը գան
Չաբիթ-նստիկան...
Տարին մեկ անգամ մրափ հարուցող նվոցը «շարքու».
Ո՛չ Ծիրանի ծառ,
Ո՛չ Մոկաց Միրզա,
Եվ ո՛չ Փեսին գովք.
Չպիտի ծորա Հորովել-ն այստեղ,
Ո՛չ Լուսնակն անուշ,
Ո՛չ էլ Կալի երգ.
Հայաստան կոչված անհայ աշխարհում
Չպիտի՛ հնչի հայ պարեղանակ,
Հայ երգ
Ու Խաղիկ...
-Դե ե՛կ, Վարդապե՛տ,
Եկ ու մի՛ ցնդիր...
...Եվ գեշ գունձի պես
Գիշերը պիտի ծանրորեն պառկի՝
Իր եղջյուրներին երկինքը պահած,
Ու լուռ որոճա մի կերպ կուլ տված նախճիր ու ոճիր,
Որ հեշտ չի մարսում անասո՛ւնն անգամ...
Մութի թանաքը
Պիտի ողջ գիշեր եղեռնի մասին եղերերգ գրի,
Բայց առավոտյան թանձրը թանաքը կշնչվի այնպես,
Ինչպես... արյունը և Հարցը Հայոց...
Իսկ առավո՛տը...
Նա ամեն անգամ
Երեխայի պես աչքը կբացի միամտորեն,
Եվ ամեն անգամ այնպե՛ս կթվա,

Թե ոչի՛նչ-ոչի՛նչ կյանքում չի փոխվել.
Ուր որ է մայրը բակից ձայն կտա իր քնկոտ որդուն՝
Ցնփոր խնոցու շըմփ-շըրմփոցը մի պահ կտրելով...
Եվ գյուղի վրա նորից կալիքվի նախրի բառաչը,
Այգիների մեջ ծովի հառաչը ծաղիկ կթափի...
Ջուրը՝
Մարգերի փխրուն թմբերը մկան պես ծակած՝
Լորտուի նման առաջ կտողա...
Մոտիկ արտերից,
Առը շուռ տալիս,
Խոփը կփայլի հայելու նման,
Եվ շողքը կընկնի դրացու հարսի շարմաղ երեսին՝
Նրան մի վայրկյան ահաբեկելով.
-Ամա՛ն, այ ամա՛ն,-
Այդ ո՞ր ջահելն է սիրտ անում նրա դեմքին շողք գցել,
Իսկ թե իր մարդը իմանա՞ հանկարծ,
-Ամա՛ն, այ ամա՛ն,-
Իսկ թե իր մարդը իմանա՞ հանկարծ՝
Արյո՛ւն կթափվի...
Իսկ առավոտը,
Երբ ամեն անգամ աչքերը բացի,
Մի պահ խաբվելով երեխայի պես՝
Քիչ հետո արդեն նա իրեն կզգա հայի որբ մանչուկ.
Կուզենա կանչել,
Բայց ձա՛յն չի ելնի,
Կուզենա լացել՝
Արցունքնե՛ր չկան,
Կուզենա գոնե - վերջապես- մեռնել,
Բայց... մա՛հ էլ չկա.
Չէ՞ որ սերում է Փոքրը Մեերի «անիծված» սերմից...

-Դե ե՛կ Վարդապե՛տ,
Ու մի՛ խենթանա...
Մշո լայն դաշտում,
Ծայրից մինչև ծայր,
Անվերջ կտորա կարոտյալ քամին
Եվ մեն-մի հատիկ երդիկ չի գտնի,
Որ դուրս պոռթկացող ծուխը խլելով՝
Վայրի կատվի պես քինոտ գգգգի կծիկը նրա...
-Դե ե՛կ Վարդապե՛տ,
Եկ ու մի՛ գժվիր...
Բյուրակն էր կանչում,
Օսմանցին եկավ
Եվ, թարգմանելով, Բինգյոլ անվանեց.
Տաս հազար աղբյուր,
Տաս հազար լճակ:
Եվ հիմա... հիմա
Այդ տաս հազարն էլ մարդ են երագում,
Որ գա ու թեքվի իրենց ակունքին,
Իրենց ավունքին,
Իրենց հայելում իրեն տեսնելով՝
Ծարավը կոտրի՝
«Օխա՛յ» ասելով,-
Թե չէ ի՛նչ աղբյուր,
Թե չէ ի՛նչ լճակ,
Թե չէ աղբյուր ես՝ լճակ կդառնաս,
Թե չէ լճակ ես՝ կդառնաս ճահիճ,
Կդառնաս տանը պառաված օրիորդ,
Մինչդեռ հարսնության առողջ բնագոր խտուտ է տալիս,
Մինչդեռ մայրական սուրբ հիվանդության
Նույնիսկ ծաղիկը ծեծելուց հետո

Քորը չի՛ անցնում...
Եփրատ էր կոչվում
Եվ... Մուրադ ասվեց,
Ջհանդամի գյո՛ղը, թող կոչվեր Մուրադ,
Միայն թե գետը գետություն աներ՝
Գերաններ տաներ
Եվ ոչ թե դիակ,
Առվույտի խրճեր, կոճղեր ափ հաներ,
Եվ ոչ թե գանգեր, ուսեր ու թիակ...
Միայն թե գետը գետություն աներ.
Գեղջուկը բաներ,
Տնկեր ու ցաներ,
Գետն էլ իր ջրով մեկը տասն աներ,
Խոր քարափների ամայության մեջ
Նրա ջրերով աղորիք բաներ...
Բայց հիմա... հիմա
Էլ ի՛նչ վար ու ցանք,
Էս ի՛նչ բան ու ջանք
Եվ էլ ի՛նչ ջրտուք,
Էլ ի՛նչ ջրադաց:
Ինչպես մտքի մեջ հասուն աղջիկն է տեսնում մատանի,
Գետն էլ կամուրջ է միայն երագում:
Ու... խեղճ Եփրատը կամուրջ է տեսնում... լոկ երագի մեջ...
-Դե ե՛կ, Վարդապե՛տ,
Մի՛ խելագրկվիր...
-Քանի՞ ժողովուրդ Վանա լիճ ունի,-
Օտար գրքերում և օտար լեզվով
Օտար մարդիկ են այս հարցը տալիս,
Եվ ոչ թե Վանից գրկված վանեցին,
Որ հար՛ց չի տալիս, այլ հաստա՛տ ասում.

-Էս կյանքում՝ մեր Վան,
Էն կյանքում՝ դրախտ...
Ա՛խ, Բիայնայի ու Բզնունիքի,
Տուշպա և Վանա սրտաձև՝ ծովակ:
Վարագա սուրբ սար,
Միփան ու Նենրութ
Իրենց ստվերը - ուռկանի նման - նետում են այնտեղ
Եվ տառեխի տեղ
Որսում են գույներ, որ անո՛ւն չունեն,
Որ անո՛ւն չունեն...
Իսկ Այգեստանի բույրերից արբշիռ
Եվ Արտամեդի հոտերից գինով՝
Խոր քուն է մտնում քամին Ոստանում,
Այն խնձորենու հոծ սաղարթի մեջ,
Որի պտուղը թափահարելիս
Լսում ես նորից
Ձույլ կորիզների իրար զարնումը՝
Դեղին սաթերի հատիկների պես:
Փրկված վանեցին այսուհետ միայն իր երագի մեջ
Կարող է լսել այդ ձայնը ծանոթ և օտարոտի...
-Եթե խելք ունես՝
Եկ մի՛ թոցրրու...
Նույն Այգեստանում
Ու նույն Ոստանում
Եթե զարթնում է գինովցած քամին,
Ապա զարթնում է ծոցվոր ծառերից կաթող սրգերի
Թմփոցից միայն,
Եվ գինովցածի մոլոր քայլվածքով լճափ է նետվում,
Որ նրա ջրով քիչ զգաստանա:
Ու տարուկ քանու մոտիկությունից

Լիճը - կնոջ պես - սրսրփում է լուռ
Եվ, ամաչելով սուրբ Աղթամարից,
Մեղա է գալիս՝
Իր ալիքները ձեռքի պես մեկնած...
Ա՛խ, ալիքնե՛րն այդ,
Այդ ալիքնե՛րը...
Ձիգ ամիսներով ջուր ու օճառի երես չտեսած
Տավարածն անգամ
Թե մերկանալով մտնի Վանա ծով,
Իրեն լավ թրջի ու դուրս գա ջրից՝
Կեղտի ո՛չ մի հետք,
Եվ մաշկը մեկեն թավիշ է դառնում՝
Անցուլ երինջի կոնակի նման...
Վանեցին ուրեմն օճառ չեր առնում
Եվ հարստացավ ա՞յդ դրամներով,
Թե՞ Շամիրամի դարավոր առուն
Այգիների մեջ,
Արտերի վրա,
Հանդում ու ձորում
Ոսկի էր փռում...
Ա՛խ, Վանա ծովակ...
Երբ մութն էր թառում Սիփանա գլխին,
Նենրութի լանջին
Եվ ուղղահայաց քարափին Վանա,-
Չնջելով անջինջ սեպագրերը,-
Ծովակի վրա երբ մութն էր թառում՝
Երկինքը համակ հեզ շուռ էր գալիս ջրերում ծավի,
Եվ ալիքների աշխույժ խայտանքը չէր թվում ծփանք.
Կարծես թե ջուրը
Իր կաթսան ընկած շեկլիկ աստղերի հրից էր եռում:

Բայց աստղերն էին բոցկլտում այնտեղ,
Թե՞ ազատվելու հուսահատ ճիգով
Լող էին տալիս հագա՛ր ու հագա՛ր Վանա կատուներ՝
Վառվող աչքերով,
Թե՞ ցույում էին հագա՛ր ու հագա՛ր քարեր թանկագին՝
Շարժելով Վանա ակնագործների նախանձր անկուշտ...
Իսկ ամենից վերջ՝
Երկնի շատագով Մեծ Արջը իր մեծ փլավքամիչով
Ցած էր կռանում,
Անձայն ճողփյունով թաքուն ներսուզվում Վանա լճի մեջ,
Որ... թարմացրնի նրա լագուրով
Գոռոզ երկրնքի գույները խամրած,
Սակայն... քամիչի ծակոտիքներից
Լագուրը նորից թափվում էր ներքև,
Եվ Վանա լճի համեմատությամբ
Երկինքը դարձյալ խամրած էր մնում
Ու մի՛շտ կրննա...
Ա՛խ, Վանա ծովակ,
Բայց ախր քե՛զ ինչ երկնքի խամրելն ու չխամրելը,
Եթե քո շուրջը և քո քաղաքում
Ծնրադրրել է խավարը խոժոռ՝
Աղոթարարի ջերմեռանդությամբ,
Որ չհամենա՛, այլ հարատևի՛
Իր շողահալած իշխանությունը:
Իսկ քո հեռավոր - մոտավոր քույրը՝
Լիճը Սևանա՛...
Վարդապետ իմ խե՛ղճ,
Բայց և բախտավո՛ր,
Բայց և բախտավոր, որ չգիտեիր,
Թե իր սեփական արյունի գնով

Սևանա լիճը լույսեր պիտի տա ծերպերի՛ն անգամ՝
Հարուցանելով քարայծյամների դժգոհությունը և փռշտոցը,
Բայց և ո՛չ մի կերպ չկարողանա
Լույս տալ սթնախեղդ քաղաքին Վանա,
Վանա ծովակի խավար ափերին,-
Նրա հեռավոր - մոտավոր քույրը՝
Իր թանկ արյունը լույսի վերածած լիճը Սևանա...
-Դե ե՛կ, Վարդապե՛տ, խեղճ ու բախտավոր,
Եթե կարող ես՝ եկ մի խևանա...
-Համայն աշխարհում
Այդ քանի՞ երկիր Արարատ ունի,-
Ո՛վ էլ որ չասի՝
Աստվածաշունչը իր մագաղաթե դեմքը դեմ կանի
Ու կասի՝ կարդա՛:
Այդ քանի՞ երկիր Արարատ ունի:
Իսկ Արարա՛տը...
Է՛հ, անունը կա - ամանում չկա...
Վարդապետ իմ խեղճ,
Բայց և բախտավո՛ր,
Բայց և բախտավո՛ր, որ չգիտեիր,
Թե հայ կորովի երիտասարդներ՝
Լեռնագնացներ բարձունքներ սիրող,
Մասիսի դիմաց կնստեն գնացք,
Որ գնան Կազբեկ,
Էլբրրուս գնան,
Լեռներ մագլցեն
Նույնիսկ հեռավոր սահմանի վրա հնդկառուսական,
Մինչդեռ Մասիսի լանջը կուսական
Մատնե՛ր է տենչում՝
Հայի տա՛ք մատներ,

Որ հավե՛ն իրեն,
Իրեն գուրգուրե՛ն,
Իրեն ունենա՛ն...
Ու դեռ կան հայեր,
Որ հավատում են գոյությանն աստծո:
Թող գիտությունը նույնիսկ պապանձվի՛.
Աստծուն ժխտում է Արարա՛տն անգամ՝
Աստվածաշնչի սրբագան լեռը՝
Բախտո՛վ իր դժխեն...
-Դե՛, մի՛ թոցըրու խելքըդ, Վարդապե՛տ...
Վարդապետ թշվա՛ռ, բայց և բախտավո՛ր.
Քո մտքով անցա՞վ, որ Մասիսն, այո՛,
Մեր նոր ու վերջին ոստանի առաջ,
Մեր հարենաքաղց աչքերի հանդեպ,
Կարծես թե դիտմամբ ու միտումնորեն
Մեզ անխղճաբար պիտի գրգռի՛,
Մեր փակված վերքը նորից-նոր բանա,
Մագնիսի նման անվերջ ձգելով՝
Գեթ մոտիկանալ թույլ չտա բնավ...
-Դե ե՛կ, Վարդապե՛տ,
Ու մի՛ խենթանա...
Ի՞նչ կա ավելի ծանր ու խղճալի,
Քան թե կսկիծը որդեկորույս մոր:
Իսկ եթե դա էլ քիչ են համարո՞ւմ
Եվ սպանվածի դիակը, դիտմա՛մբ,
Տնկում են թշվառ մոր աչքի առջև՝
Ո՛չ թե մի շաբաթ,
Այլ ձի՛գ տարիներ...
-Դե՛, եթե մայր ես, եկ մի՛ ցնորվիր...
Մեզ լավ է ծանոթ ծաղրուծանակը այս հոգեխարտիչ,

Դա ծանոթ է մեզ քանի՛ դար արդեն:
Մեր հայրենասեր թագավորներին և հերոսներին
Այսպես պարսկական դահիճներն էին մորթագերծ անում,
Մեջը լցնելով դարման ու չոր խոտ՝
Խրտվիլակ շինում
Ու բռնի դնում
Մորթագերծվածին պաշտողի առաջ,
Որ... սքանչանան իրենք իրենցով...
Արարատն - այսպե՛ս - դրել են ահա Երևանի դեմ...
-Դե ե՛կ, Վարդապե՛տ...

ՂՈՂԱՆՁ ՑՆՈՐՄԱՆ

Եվ պատկերներից այս ահագարհուր, բայց և իրական
Նախ ցնորվեցին աչքե՛րը նրա
Եվ ապա մի՛տքը, մի՛տքը տիրական...
Վայրի աղմուկի,
Խոլ աղաղակի,
Ժխորի տեղակ
Մի գերեզմանվող լռություն տիրեց նրա հոգու մեջ.-
Գլուխը նրա,
Որ մի երկնային լուսատու էր ցարդ,
Հիմա փոխարկվեց մի մոլորակի.
Նույնն էր արտաքուստ,
Բայց ինչպե՞ս, ինչպե՞ս, ինչպե՞ս էր նույնը,
Եթե լուսատուն... Էլ լո՛ւյս չէր տալիս...
...Նա չհասցրեց գոհել Վարդանին
Գոռ Ավարայրի ճակատամարտում,
Եվ ինքը գոհվեց.
Ա՛խ, ո՛ր էր գոնե Վարդանի նման:

Մեր խաղ ու տաղի գորավարն ուժեղ
Վախճան ընդունեց՝ որպես նոր Մուշեղ,
Ուն վերջին խոսքը նա գիտեր անգիր
Դեռ ճենարանի առաջին տարուց.
-Բայց իբրև եհաս ինձ մահս վատթար,
Ո՛հ, թե՛ դիպեալ էր ի վերայ ձիոյ...
Մեր խարդախ բախտից՝
Նա չընկավ մարտում ու ձիու վրա,
Այլ գոհվեց անլուր դավաճանությամբ...
Մեր դժխեն բախտից՝
Նա չհասցրեց իր օպերայում
Թշվառ Անուշին խելացընորել,
Եվ ի՛նքը, ի՛նքը, ի՛նքը գնորվեց...
Մեր դաժան բախտից՝
Սասնա ծոերին երգել չտված,
Նա ինքը դարձավ նոր Փոքրը Մհեր
Ու դեռ կենդանի՛, ո՛ղջ-ո՛ղջ գնդանվեց
Հոգեբուժարան - Ագռավաքարում...
...Ով մագապուրծ էր մահից, Վարդապե՛տ.
Քեզ կորցրնելու ցավից ահավոր
Աչքերըս լիքը լաց ա... մրմնջաց,
Առանց խոսքերի և անեղանակ
Էրվում եմ, էրվում այրվելով երգեց,
Սակայն... անօգո՛ւտ:
Ով առուփախով, գաղթով էր փրկվել,
Անգորությունից կրկին մոռացած
Հայի անարդար աստըծո հանդեպ
Իր քենը արդար՝
Երկնքին նայեց լուռ պաղատանքով,
Սակայն... ապարդյո՛ւն:

Ինչ եկեղեցի, որ չէր ավիրվել,
Եվ ամեն տաճար,
Որ ժամերգվում էր դեռ հայ աշխարհում,
Պատարագիչի դողող շուրթերով
Պահպանիչ ասաց՝ կյանքիդ ի խնդիր,
Սակայն... չփրկե՛ց.
Հայացքդ կրկին անկենդան մնաց,
Գլուխդ, որ ցարդ լուսատու էր մի,
Դարձավ մոլորակ՝ պաղած ու անլույս...

ՂՈՂԱՆՁ ԱՆԱՆՑ ՍՈՒԳԻ

Պուսին մոտիկ, Շիշի դաշտում,
Երկու տարի գնդանվեց նա,
Որին մի ողջ ազգ էր պաշտում:
Բժշկո՞ւմ են...
Ի՞նչ են բուժում.
Ուղեղի՛ վերք,
Մթագնած մի՛տք,
Որ մնում է թանձր մուժում...
Ովքեր նրա միտքը պաշտում
Եվ կորստին դեռ չեն հաշտվում,
Ուղարկում են նրան Փարիզ:
Փարի՛զ, Փարի՛զ...
Երկու տարի դեռ չի անցել,
Ինչ նա այդպես քեզ էր գալիս,
Որ իր ձայնով, սրինգ-փողով,
Որ իր մտքով, խելքով պայծառ
Գերեր մի ողջ Համաժողով:
Փարի՛զ, Փարի՛զ...

Հիմա դարձյա՛լ,
Վերստին է նա քեզ գալիս՝
Ո՛չ երգելու, նվագելու,
Ո՛չ հիացմունք հավաքելու,
Նա՛ մարմրող ու վիրավոր՝
Էլ թև չունի, որ հաղթ սուրա,
Էլ հուր չունի, որ հուրհուրա...
Ո՛չ «բռավո»,
Ծափուն «ուռա»,
Եվ ո՛չ էլ «բիս»:
Փարի՛զ, Փարի՛զ...
Գալիս է նա, որ միտք մուրա...
Փարի՛զ, Փարի՛զ...
Եղիր բարի՛,
Ի սեր աստծո՛ գթա՛ծ եղիր,
Այս ծուռ ճամփից նրան շեղի՛ր
Ու բեր շիտակ ճանապարհի.
Այնպե՛ս արա, որ նա դարձյալ
Քեզ ողողի մտքով պայծառ,
Որ երգերով սիրտդ վառի,
Նվագի փող,
Շորոր պարի...
Բայց խեղճ Փարիզն ի՞նչ դեղ ճարի,
Ինչպե՛ս փրկի քո հանճարին,
Թե մեկնելիս, նավի վրա,
Աշակերտներն իր սիրասուն
Ծաղկեփունջ են տալիս նրան,
Իսկ նա... նրանց բառ չի ասում,
Ոչ էլ ժպտում բարի՛-բարի՛,
Իսկ նա... փունջը չի հոտոտում,

Այլ - անտարբեր - ծովն է նետում՝
Պաղ հայացքը՝ սար ու քարին...
...Տարվա հետքով սողաց տարին,-
Բուժում չկա՛ր քո հանճարին...
Տարվա հետքով տարին գնաց,-
Եվ խազերը մեր հինավուրց,
Որոնց ամբողջ տաժանակիր քսան տարի
Նա մայրական իր ջանքերով
Անխոնջորեն ոտքի հանած՝
Քայլելու էր վարժեցրել,
Դրել ուղիղ ճանապարհի,-
Նույն խազերը հիմա դարձյալ
Քար կտրեցին ու կոնդացան.
Ինչ արված էր երկար ու ձիգ քսան տարում՝
Չար մի հողմով ցրիվ եկավ քար ու սարում...
Տարիների ոտնահետքով
Նոր տարիներ վրա հասան.
Մեկ-տասնըմեկ՝ դարձան քսա՛ն:
Տարվա հետքով տարին գնաց,
Իսկ նա՛ մեռած անթաղ մնաց:
Քսա՛ն տարի անթաղ մնաց
Մի սո՛րբ դիակ,
Սուրբ ու միա՛կ...
Տարվա շունչը տարվա հեքին՝
Մեկը մեկից սկիզբ առան,
Իսկ նա՛ նման Չմրուխտ հավքին,
Նման հավքին մեր Հագարան՝
Ո՛չ գնդակված,
Ո՛չ էլ մորթված,
Այլ ճակատի բութ հարվածից ուշակորույս.

Քսան տարի լուռ թպրտաց՝
Գոննե...
Գոննե չթողնելով հնարք ու հույս
Փարատելու մեր ցավը խոր,
Ավարտելու կոծն ու սուգը,
Մեր հոգու մեջ չորացնելու
Սանդեր փորող արտասուքը...
Քսա՛ն տարի մեռած-անթաղ,
Ե՛վ մահացած, և ողջանդամ
Մի սո՛ւրբ դիակ,
Սուրբ ու միա՛կ...